

κτίζαν τά προηγούμενα βιβλία του. Προεξέχει μία σκωπτική, αλλά φιλοπαίμων ή βαθιά στοχαστική, σατιρική διάθεση που τίθεται σέ κίνηση απ' άφορμή κάποιο ξένο στίχο ή στοχασμό. Πρόκειται για μία ποίηση έγκεφαλική που στοχεύει περισσότερο στο νοητικό κέντρο του αναγνώστη παρά στο συγκινησιακό του υπογάστριο. 'Η δημοσίευση ογδόοντα περίπου παραλλαγών σ' ένα τόμο —σέ προηγούμενες συλλογές είχαν τυπωθεί, τμηματικά μερικές μόνο απ' αυτές— αποτέλεσε ίσως παράτολμο έγχειρημα. Φοβάμαι πώς, στο σύνολό τους, άποβαίνουν κουραστικές, ίδιως των αναγνώστη που δέν είναι έξοικειωμένος μέ τή πληθος τών άναφορών. 'Υπάρχουν, ώστόσο, πολλά δείγματα λιτού, σφιχτοδεμένου, καιρίου λόγου:

«Θά είχες όρεξη ν' άποκριθείς σέ τόση κτηνωδία, όχι μέ λόγια αλλά μέ τό μαχαίρι»

Δάντης

*"Αν σου έμενε! "Αν σου είχε άφημένο,
όχι μαχαίρι —τέτοιο έγχειρημα!—
άλλά παλιοσυνιά.*

Νά ξεβρωμίσεις τόν κόσμο μέ δαύτον.

"Η κτηνωδία όμως

—τί κτηνωδία θά ήταν άλλιώς—

τά κανονίζει όπως αυτή ξέρει:

μονόπλευρος πάντα ό άφοπλισμός!

(1967)

Τό άπαισιόδοξο κλίμα τών «Παραλλαγών», ιδιαίτερα αυτών που γράφηκαν στά χρόνια τής δικτατορίας, γεννά τήν ύποψια πώς ό ποιητής παραιτήθηκε τελεσιδικα απ' τή ροπή τής σωστικής άπόδρασης, πώς εγκλωβίζεται όριστικά μέσα στά κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτικά άδιέξοδα. Τά «όριστικά», βέβαια, και τά «τελεσιδικα» είναι πάντα σχετικά. Κι ή όποια πρόβλεψη άβέβαιη. "Όπως έγγραψε παλιότερα ό ίδιος.

*Τό ταξίδι συνεχίζεται
μέ τόν τελευταίο έλικα:
τό ποήμα.*

Σπύρος Τσακνιάς

**Θέατρο Τέχνης.
Λούλας 'Αναγνωστάκη: 'Η Νίκη.
Σκηνοθεσία: Κάρολος Κούν**

Πρώτη παράσταση: 25 'Ιανουρίου 1978

"Αν έπρόκειτο νά γράψω μία κριτική για τό θέατρο, για ένα έργο του θεάτρου, δέν θά τό έκανα. 'Εδώ θέλω άπλά νά περάσω τήν

έντύπωσή μου από ένα σπουδαίο έργο που μέ τάραιξε, έτσι όπως έκοσα τό εισιτήριό και μπήκα. 'Η Νίκη, τής Λούλας 'Αναγνωστάκη είναι τό έργο, και τό Θέατρο Τέχνης του Καρόλου Κούν, τό θέατρο.

Τό όνομα του έργου —ή νίκη— είναι, όπως τό διαβάω, παραπλανητικό, δέν ξέρεις άν άφορά γυναικειό όνομα, ή τή νίκη κάποιου, ή κάποιον άπέναντι σέ άλλους. Τελικά άφορά αυτό τό δεύτερο. Νικάνε κάποιου, κάποιους. Οί νικητές. "Όχι, οί νικημένοι. 'Η Νίκη, λοιπόν. Ποιά νίκη; Τό έργο άρχίζει καθώς στή σκηνή ύπάρχουν ή γριά μητέρα τής Βάσως και του Νίκου. Στο γυμνό άδειο κρεβάτι, που είναι στή σκηνή μόνο κά στενό, βρίσκεται νά χαϊδεύει τά κάγκελά του ή Μικρή, ή άρρωστη και ή άνάπηρη του έργου. 'Η μάνα και ή κόρη έχουν ένα διάλογο που φαίνεται τόν λένε κάθε πρωί, κάθε μέρα στο δωμάτιο και στον ξένο τόπο που τό έργο ξετυλίγεται. Θυμίζον πάντοτε, καθώς τίς βλέπει κανείς στή μισοφωτισμένη σκηνή, ή μία, ή μάνα, καθισμένη σ' ένα σκαμνί πάντα δεξιά στή σκηνή, και ή άλλη, ή κόρη, νά κινείται σ' όλη τή σκηνή, τήν 'Ηλέκτρα και τήν Κλυταιμνήστρα του Σοφοκλή, τήν 'Εκάβη και τήν 'Ανδρομάχη του Εύριπίδη, ως και αυτές τίς γυναίκες του Τέννηση Ούίλλιαμς στή Νέα 'Ορλεάνη, και τίς κουβέντες που άκούς στήν 'Επιστοφή του Πίντερ, ή τήν 'Αντιγόνη και τόν Κρέοντα του Σοφοκλή. Μά φτάνει μέχρι τήν κλασικότητα τών ταινιών και τών χαλαρών, καθημερινών διαλόγων τους, του 'Αντυ Ούώρχολ. Δέν κρίνονται τώρα αξίες, ούτε φιλοσοφίες, αλλά βίοι ανθρώπων, αυτών τών τριών που είναι στή σκηνή, και αυτών που άκούμε στις φωνές τους νά αναφέρονται. Καθημερινά, τετριμένα, βρισίες και κακίες που τίς κουράζουν, αλλά που θεωρούν άπαραίτητο νά τίς πούν έτσι τυφλά και άγράμματα ύπακούοντας στή μάχη, στή διαμάχη και τήν πολυπόθητη Νίκη — ποιά νίκη; Κι άνάμεσα στή βιολογική και μεσογειακή τους διαμάχη ή άρρωστη και ή άνάπηρη διανοητικά, όπως θέλουν πάντα —κόρη από άλλο γάμο, ή κάτι τέτοιο, μία φοβερή φιγούρα τής 'Αθηναϊκής 'Εξουσίας— ή Κυβέρνησις τών 'Αθηνών, πλατεία Συντάγματος και περίε, νά έξηγούμεθα — ή τελειότερη εμφάνιση του άπό άρχαιότατων χρόνων μέχρι και σήμερα 'Ελληνικού Νόμου—βλακειας—για τήν Εύγονία—τους «καλούς» και ύγιεις άπογόνους —βλέπε: έκτοπίσεις, φυλακίσεις, έξυλοδαρμοί, δολοφονίες, άρρώστιες και φτώχεια άφρικανική, όμοια μέ κείνη θά πούν που έριξε στή Θήβα ό Οιδίποδας, για τό γάμο του μέ τή μάνα του, που δέν ήξερε. Καθώς λοιπόν, διευθύνει τή φιλονομία τής άδελφής της, και τή μάνας της, αυτή ή μικρή και άνάπηρη κόρη

της σκηνής, μέ φωνές όπως: σταματείστε..., πᾶπτε ἐπιτέλους..., ἢ μὴν ἀρχίσετε πάλι τὰ ἴδια..., ἢ ὅταν ντύνεται νύφη καὶ κάνει πῶς παίρνει σέ ὑπεραστικό τὸν πατέρα της στὴν Ἑλλάδα, ὅταν χαιδεύει μέ τὰ δάχτυλά της τὰ κάγκελα τοῦ κρεβατιοῦ καὶ ψελλίζει παράλυτα ἀγνωστες λέξεις στό κοινό τῶν Ἀθηνῶν, ἔρχεται καὶ βρίζει, ἐν τέλει, ὅλη τὴν ἀφελή παράδοση τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Θεάτρου, ὅπου τὰ πρόσωπα ἔχουν ψυχολογικά προβλήματα, θλίψεις ἀνεξήγητες, κρίσεις καὶ πολιτικές διαφορές καὶ ἀποθνήσκουν, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ εἶδους, ἀλλά σωματική εὐρωστία καὶ ἀρτιμέλεια, προπάντων.

Ἡ Μικρὴ λοιπὸν τοῦ ἔργου, ἡ ἀνάπηρη καὶ ἡ ἀφελής τοῦ ἔργου, ἔρχεται γιὰ πρώτη φορά σέ νεοελληνικό ἔργο νά συναγωνίζεται καὶ νά μετριέται μέ τὴν ἀδελφή της Βάσω, καὶ τὴ μητριά της, μέ τίς πρωταγωνίστριες καὶ τοὺς βασικούς ρόλους στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἔργου, δηλαδή. Αὐτὸ συμβαίνει πρώτη φορά σέ ἑλληνικό ἔργο.

Θά προσπαθῶ νά θυμηθῶ, ἔτσι αὐτόματα βάζοντας ἐδῶ ἓνα φραγμὸ στὴ συγκίνηση τῆς πρώτης φοράς πού εἶδα τότε τὸ ἔργο τῆς Ἀναγνώστῆς, σκηνές σπουδαίες μέσα στὴν ἀπέραντη ἀπλότητά τους. Ἡ σκηνὴ ὅπου ἡ Βάσω, ἡ κόρη, λέει πῶς ἔχει κλέψει ἓνα μενταγιὸν ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς κυρίας πού δουλεύει, γιὰ νά τὸ κάνει δῶρο στὴν ἀρραβωνιαστικιά τοῦ ἀδελφοῦ τῆς. Ἡ σκηνὴ ὅπου ἔρχονται οἱ φίλοι τοῦ Νίκου καὶ πᾶνεται ἀπὸ τοὺς ὄμους ὄλοι καὶ χορεύουν ἓνα τραγοῦδι —ποντιακὸ, θράκικο; δὲν ξέρω, ἀπὸ κασέτα σέ ραδιομαγνητόφωνο— ἀκούγεται καὶ ἡ φωνὴ τῆς Δόμνας Σαμίου στό ἔργο, ὅπως καὶ στὴν ταινία Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀμερική, τοῦ Λάκη Παπαστάθη— καὶ κάτι συμβαίνει καὶ σκοτῶνουν τὸ Νίκο, μπροστά στά μάτια τῆς γριᾶς μάνας του καὶ τῆς ἀδελφῆς του Βάσως, καὶ τῆς Μικρῆς, καθὼς αὐτοὶ φεύγουν ἀριστερά, ἀνάμεσα στά καθίσματα τῶν θεατῶν. Καὶ τώρα πιά νά ἔχουν μείνει μόνες μέ τὸ πτώμα τοῦ στὴν ἄδεια σκηνή, κι ἡ Βάσω μέσα στά κόκκινα, κι ἡ μάνα, ἀκίνητες νά τὸ βλέπουν καὶ σβήνουν τὰ φῶτα.

Στὸ τέλος, σέ λίγο τελειώνει, ἡ μάνα μέσα στά μαῦρα διαβάζει τὸ γράμμα τοῦ ποινικά φυλακισμένου γιοῦ της, καθὼς σημειώνονται ὄλα, κι ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγίων καὶ ἡ δική τους ρημαγμένη ζωὴ. Διαβάζει. Τὸ ἔχει μάθει ἀπέξω. Ἄλλοτε κοιτᾷ τὴν κόλλα, καὶ ἄλλοτε τὰ λέει, γιατί τὰ ξέρει ὄλα ἀπέξω. Ἡ Βάσω δίπλα βουβὴ ἀκούει. Σήμερα ἔχουμε μιά μέρα καινούργια, τὸ βλέπουμε καθαρά μπροστά μας, δὲν μιλάνε, δὲν διαφωνοῦν, δὲν ἀρχίζουν πάλι τὰ ἴδια. Ὅχι. Σήμερα εἶναι μιά καινούργια μέρα. Παλαιά. Παλαιότητα.

Στὸ τέλος τέλος ἡ Νίκη, τῆς Λούλας Ἀναγνώστῆς, ἔρχεται καὶ βρίσκει μέ τὴν ἴδια σοβαρότητα τίς Τρωάδες τοῦ Εὐριπίδη, καὶ τὰ μνηστικὰ πρόσωπα τῶν φιγούρας ἀρχαίας διαφωνίας —ὁμοίως μέ τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τῆς Ἡλέκτρας, τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ τοῦ Ὁρέστη— τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, καὶ δὲν δίνει λύσεις, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὸν παγκόσμιο χῶρο τοῦ φτάνει σέ μιά περιοχὴ ἑλληνικοῦ νεορραλισμοῦ, καὶ πέρα ἀπὸ αὐτόν, μέχρι ἐκεῖ ὅπου στό σινεμά ἔχουμε τὰ τελευταῖα μεγάλα ἔργα: *Μέχρι τὸ πλοῖο*, καὶ *Εὐδοκία* τοῦ Ἀλέξη Δαμιανοῦ, τὴν *Ἀναπαράσταση*, τοῦ Θεόδωρου Ἀγγελόπουλου, καὶ στό θέατρο τίς *Τρωάδες* τοῦ Εὐριπίδη, ἀπὸ τὸν Τσαρούχη.

Γιῶργος Χρονᾶς
7 Μαΐου 1978

Χαρακτηριστικά καὶ περιεχόμενο τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Γιῶργου Σικελιώτη

Στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία τοῦ Γιῶργου Σικελιώτη, ὅ,τι κάνει μεγαλύτερη ἐντύπωση, εἶναι ἡ συνέπεια καὶ ἡ συνέχειά του, ἡ συνέχεια τῶν προσπαθειῶν καὶ ἡ συνέπεια τῶν ἀναζητήσεών του. Βασικὰ γνωρίσματα τοῦ γνήσιου δημιουργοῦ ἡ συνέπεια καὶ ἡ συνέχεια διαπιστώνονται σαφέστερα τώρα, πού οἱ τελευταῖες μεγάλες ἀναδρομικὲς ἐκθέσεις τῶν ἔργων του, μᾶς ἐπιτρέπουν νά κερδίσουμε μιά καλύτερη ἐποπτεία ὅλης τῆς μέχρι σήμερα μορφοπλαστικῆς του πορείας. Πρόκειται γιὰ τὴ μεγάλη ἀναδρομικὴ ἐκθεσὶ τῶν ἔργων τοῦ στὴν Ἑθνικὴ Πινακοθήκη, πού ἔγινε τὸ 1975 καὶ τῆς δυὸ ἐπίσης ἀναδρομικῆς σχεδιῶν τοῦ στὴ Θεσσαλονίκῃ καὶ τὴν Ἀθήνα τὸ 1978. Μ' αὐτές ἄλλωστε θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἐπιχειρεῖ νά μᾶς δώσει καὶ ἓνα εἶδος ἀπολογισμοῦ, πού δὲν ἀποκλείεται νά ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀφελή μιάς στρωφῆς καὶ ἐνός ἀναπροσανατολισμοῦ τῆς καλλιτεχνικῆς του πορείας. Γι' αὐτὸ ἴσως εἶναι σκόπιμο νά μείνουμε κάπως στό ἔργο του τώρα, καὶ νά τὸ πλησιάσουμε προσεκτικὰ, γιὰ νά γνωρίσουμε καλύτερα τὸ χαρακτήρα, τὸ περιεχόμενο, τίς κατακτήσεις καὶ τοὺς στόχους του.

Ζωγραφικὰ ἔργα καὶ σχέδια τοῦ Σικελιώτη, διατυπώσεις τοῦ πού καθοριστικὸ στοιχεῖο εἶναι τὸ χρῶμα καὶ ἄλλες τίς ὁποῖες βασικὸ ρόλο παίζει ἡ γραμμὴ, διακρίνονται γιὰ τὴ γνησιότητά καὶ τὴν ἀμεσότητά